

Вітражі. Коротка історія СКЛЯНОГО МИСТЕЦТВА

ВІКТОРІЯ СЕМЕНОВА

17 КВІТНЯ 2019

Про історію й естетичне значення вітражів розповідає доктор Павло Карашкевич, очільник Дослідницько-освітнього центру збереження історичних пам'яток у Нисі (Польща).

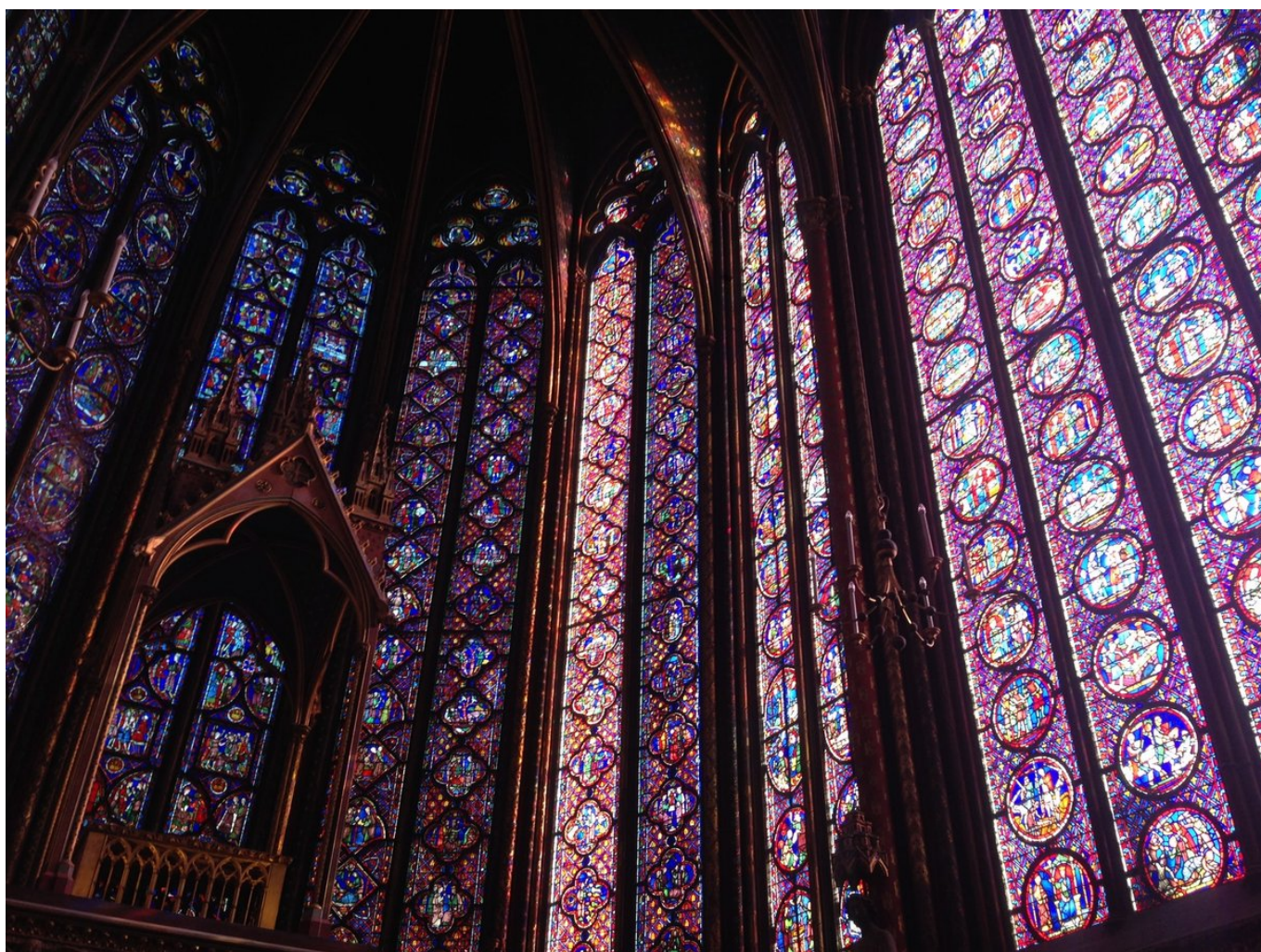

Фото: Jamieson Gordon

– Що таке вітражі? Про них варто говорити як про ужиткове чи образотворче мистецтво?

– Класичний вітраж – це вікно, засклене кольоровими скельцями, з'єднаними за допомогою олов'яних двотаврів. Фігурні скельця утворюють художню композицію, яка від світла грає барвами. Додатково на скельцях можна малювати контурними фарбами, що дозволяє зображати дрібні деталі (наприклад, очі). Щоб закріпити контурну фарбу, її вплавають у скельце в спеціальних вітражних печах.

Близькі до вітражів конструкції, але виготовлені з безбарвних скелець, аж до XIX століття використовували для звичайного скління вікон. Тому тривалий час вважали, що вітраж – це різновид ужиткового мистецтва. Проте насправді це монументальний мистецький жанр, який відіграє важливу декоративну роль, дозволяючи наповнити будівлю кольоровим світлом. Тобто йдеться про мистецький твір зі скла, який іще й виконує важливу технічну функцію – захищає внутрішній простір споруди від зовнішніх кліматичних впливів. Є мало видів мистецтва (хіба що архітектура), які так міцно поєднували б у собі ці дві риси: художню та практичну.

– Як виникли вітражі?

– Їхня історія сягає сивої давнини, проте напевно пов'язана зі вмінням виготовляти прозоре кольорове скло й тонкі пластини з нього. Можливо, натхненням для вітражів були техніки золотарства (наприклад, *cloissoné*, у якій емаль, оточена смужками золота, утворює композицію, подібну до малого вітража) чи настінні мозаїки зі скляних кубиків. Тож джерела вітражів можна знайти в різних місцях: у стародавніх Греції, Візантії, Римі, в арабських країнах, у Палестині. Однак у тій формі, яку ми знаємо сьогодні, вони з'явилися пізніше: перша достовірна згадка про кольорові вікна походить з VI століття з Туру (Франція), а з трохи пізнішого часу зберігся запис про те, що приблизно 675 року галльські вітражисти виготовляли вітражі у Монквермауті (Англія). Найраніший значний вітражний фрагмент, який зберігся до наших часів, – це знайдений у Лоршському монастирі (Німеччина) образ голови Христа, а найдавніші повні вітражі походять із XI століття: на них зображені п'ятеро пророків, і вони досі встановлені у вікнах кафедрального храму в Аугсбургзі (Німеччина). Створення вітражів вимагає знань, умінь і відповідної матеріальної бази для майстерні, тож немає сумнівів, що саме мистецтво мало виникнути раніше, але де саме це сталося – невідомо.

Старозавітні пророки на вітражах XI століття із аугсбурзького собору. [Wikimedia Commons](#)

Зростання популярності й попиту на вітражні вікна призвело до того, що на зламі XI й XII століть ченець Теофіл Пресвітер створив підручник «*Diversarum artium schedula*», у якому детально та професійно описав три мистецькі техніки. Першу книгу він присвятив живопису, другу – вітражництву, а третю – золотарству. Сьогодні на підставі цього підручника можна відтворити методи середньовічних майстрів. Це довела, наприклад, магістерська робота, для якої в майстерні дослідження вітражів при факультеті реставрації Краківської академії образотворчих мистецтв було відтворено вітражні техніки, які описує Теофіл: виявилось, що його вказівки цілком реалістичні, а деякі техніки використовують у вітражництві й нині.

Популярність вітражів зросла від XII століття завдяки розвитку сакральної архітектури й будівництву гігантських храмів. У той період вітражі виготовляли зі скелець інтенсивних барв, насамперед синьої й червоної. Пізніше, завдяки впровадженню нових технологій (кольорових прозорих емалей), вітражне мистецтво додало до своїх принад багатство кольорів і переваги живопису.

– Як склалася доля вітражів після Середньовіччя?

– У бароковий період палітра вітражів стає скромніша, для них починають широко використовувати безбарвне скло. Існували навіть відповідні вказівки щодо застосування прозорого, білого скла, і мода на багато й барвисто оформлені вікна поволі зникла. Старі темні вітражі, які поглинали багато світла, були витіснені ясними прозорими вікнами, що добре

освітлювали інтер'єр барокових храмів. Численні вітражні ансамблі замінили новими вікнами, і внаслідок цього багато вітражів було втрачено. Деякі вітражні твори сильно постраждали або були знищені внаслідок буремних історичних подій, наприклад, під час революції у Франції. Багато творів сакрального мистецтва втратило своє початкове значення. На зламі XIX-XX століть колекціонери мали можливість набувати в приватну власність історичні пам'ятки готичного мистецтва, зокрема й великі фрагменти сакральної архітектури. Найвідоміша така колекція розміщена у філії музею Метрополітен – Клойстерс у Нью-Йорку (США). Цю філію, розташовану в монастирському комплексі з оригінальними готичними елементами, заснував Джон Рокфеллер молодший. Тепер тут облаштовано експозицію готичного мистецтва, зокрема вітражів.

Повернення моди на вітраж розпочалось у XIX столітті – разом із переоцінкою середньовічного мистецтва й захопленням неоготику – і триває досі. Такі напрямки мистецтва, як сецесія, надали нового значення вітражам: вони втратили сакральний сенс і стали ужитковим мистецтвом, яке поширилося по всьому світі. Відтепер вітражі з сакральною тематикою з'являються не лише в католицьких храмах.

Класичний вітраж, створений сьогодні, ґрунтується на традиційних методах Теофіла (звісно, з поправкою на надбання технічного прогресу), але є також численні нові техніки виготовлення вітражів із застосуванням різних матеріалів і виробничих можливостей. Отже, сучасне визначення має бути приблизно таке: вітраж – це об'єкт, виготовлений із прозорого кольорового матеріалу, призначений для того, щоб розглядати його у променях світла.

Сцени з життя Христа на австрійських вітражах XIV

СТОЛІТТЯ. Музей Метрополітен, Клойстерс

– Хто створював вітражі для середньовічних храмів?

– У Середньовіччі вітражне мистецтво було тісно пов'язане з Католицькою Церквою, зокрема через те, що часто тільки вона могла оплатити таку коштовну інвестицію.

Над вітражами тоді працювали цілі групи кваліфікованих ремісників, які мали мешкати поблизу місця, де планували встановити їхній витвір. Адже виготовлення вітражів для великого собору та їх встановлення могло тривати навіть кілька років. Окрім основної роботи, такі ремісники виконували й простіші замовлення для менших храмів чи приватних клієнтів – заможних осіб, які прагнули прикрасити свої садиби, домашні каплиці чи вітальні, де встановлювали, наприклад, геральдичні вітражі.

– Як пов'язані вітражі з храмовою архітектурою?

– Вітражі становлять невід'ємну частину архітектури храму, бо виконують одночасно декоративну, релігійну й ужиткову функції. Цілковито очевидний зв'язок вітражів із архітектурою в конструктивному сенсі, адже вони мають пасувати до віконних рам і бути надійно з ними з'єднаними. Естетичний аспект – це складніше питання, бо він залежить від різних чинників, наприклад, розуміння цінності історичної пам'ятки, конфлікту особистих смаків парафіян, настоятеля, інвестора тощо.

У храмах вітражі захищали внутрішній простір від зовнішніх впливів: вітру, опадів, холоду. Мистецький бік вітражів підкреслював красу й багатство святині (вказуючи й на гідність і матеріальний статок інвестора), а ще вони були різновидом мальованого катехизму для неписьменних вірян, *biblia pauperum*, бо ілюстрували біблійні історії чи життя християнських святих.

Сучасні храмові вітражі вже не мають функції *biblia pauperum*, адже кожен може прочитати Біблію, але увага до мистецького аспекту залишилася. Вітражні фірми часто співпрацюють з художниками, які, проектуючи вітраж, враховують архітектуру храму, його інтер'єр і конструкцію.

Без огляду на локалізацію та час створення, вітражі справляють величезне враження. Турист, що подорожує Європою, буде зачудований кількістю, якістю та красою середньовічних вітражів у великих кафедральних храмах, але зможе милуватися вітражами й у більш несподіваних місцях: під'їздах, кухнях, ваннах, лампах – тобто всюди, куди доходить світло.

Вітражі підкреслюють красу як сакральних споруд, так і світських будівель. Часом ми не зауважуємо їх безпосередньо, проте відчуваємо їхній вплив на місце, у якому перебуваємо. Це і є найдивовижніша риса вітражів.

ВІКТОРІЯ СЕМЕНОВА

17 КВІТНЯ 2019

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in **/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php** on line **284**